

Paweł Zawadzki

W SPRAWIE DOKUMENTACJI PLASTYKI WSPÓŁCZESNEJ

Pracownia Plastyki Współczesnej w Instytucie Sztuki PAN (w Warszawie, przy ul. Długiej 26/28) działa od 1954 r., kierowana kolejno przez Armanda Vetulaniego, Mieczysława Porębskiego, a od 1960 r. do chwili obecnej przez Aleksandra Wojciechowskiego. W okresie początkowym była jedyną placówką w kraju zajmującą się naukową dokumentacją polskiej plastyki współczesnej.

Pracownia obejmuje swym zasięgiem wszystkich aktywnych w kraju twórców. Prowadzi także dokumentację ważniejszych wystaw indywidualnych i zbiorowych, gromadzi informacje o działalności galerii, towarzystw opieki nad sztuką oraz działalności okręgów Związku Polskich Artystów Plastyków.

Pracownia Plastyki Współczesnej stworzyła własny model wielotomowej publikacji "Polskie Życie Artystyczne" (red. naukowy Aleksander Wojciechowski) obejmującej okres od początków polskiej sztuki nowoczesnej (rok 1890 - narodziny impresjonizmu w naszym kraju) do twórczości dnia dzisiejszego. W badaniach nad plastyką najnowsza jest to pozycja bez precedensu, nie tylko w piśmiennictwie krajowym. W dzienniku ważniejszych wydarzeń sięgnięto do przekazów z epoki (wypowiedzi artystów, krytyków, doniesienia prasowe i in.), tworząc żywą historię pisaną przez współczesnych. Każdy fakt udokumentowany został bibliograficznie, co umocniło źródłowy charakter publikacji. Ponadto - w części interpretacyjnej - omówiono podstawowe formy działalności artystycznej w następujących dziedzinach: szkolnictwo artystyczne; architektura; instytucje opieki nad sztuką; stowarzyszenia i grupy artystyczne; salony wystawowe, kluby, galerie; wzornictwo przemysłowe; muzealnictwo; czasopiśmiennictwo.

Charakter tej publikacji najlepiej oddają słowa jej redaktora, zamieszczone we wstępie do II tomu: ... "W tytule książki znajduje się określenie: życie artystyczne. Sformułowaniem tym

pragnęliśmy zwrócić uwagę na specyficzny charakter zgromadzonych tu materiałów; dotyczą one przede wszystkim kontaktów artysty z odbiorcą, mówią o oddziaływaniu sztuki, o jej wzrastającej popularności, o jej funkcji społecznej, a wreszcie o walce między poszczególnymi kierunkami, postawami i ugrupowaniami. Dążyliśmy do tego, aby pokazać rzeczywisty układ sił między sztuką tradycyjistów a sztuką nowatorów, między niewielką garstką artystów obdarzonych wybitnym talentem a rzeszą plastyków przeziębionych, których prace przeważały na wielkich zbiorowych wystawach.

Świadomie nie koncentrowaliśmy naszych poszukiwań wyłącznie wokół głównych aktorów; interesowało nas jednocześnie i widowisko rozgrywające się na scenie, i kulisy przedstawienia, i reakcja publiczności, i bilans kasjera ... A więc wszystko, co dotyczyło wielkiego spektaklu zwanego - życiem artystycznym ..."

Dzięki szerokim badaniom dokumentacyjnym i interpretacyjnym, publikacja ta - zaopatrzona w bogatą bibliografię przedmiotu - stała się podstawowym zbiorem informacji o polskiej plastyce współczesnej w kraju i jej kontaktach z zagranicą. Doświadczeniami Pracowni w tym zakresie zainteresowały się już inne dyscypliny humanistyki. Dotychczas ukazał się t.I (lata 1890-1914) i t.II (lata 1915-1939), Wrocław 1967-1974. W przygotowaniu znajduje się t.III obejmujący okres II wojny światowej. W stadium końcowym są prace nad tomem IV (lata 1944-1960).

Istniejąca w Pracowni Plastyki Współczesnej Instytutu Sztuki PAN dokumentacja plastyki obejmuje okres od 1945 r. do chwili obecnej (materiały z lat wcześniejszych są przekazywane do Pracowni Słownika Artystów Polskich IS PAN).

Obecnie jest ona jedną z najbardziej szczegółowych i dokładnych spośród istniejących dokumentacji plastyki.

Składają się na nią:

1. Tezki polskich artystów plastyków, zawierające wycinki prasowe (tylko z prasy polskiej), katalogi wystaw, zaproszenia na wystawy, ewentualnie noty biograficzne czy fotografie prac.
2. Tezki galerii, muzeów, klubów prowadzących działalność wystawienniczą. Zawierają one katalogi i wykazy wystaw.
3. Tezki z wycinkami prasowymi w układzie chronologicznym. Przyjętą jednostką jest rok, w obrębie każdego roku wycinki są klasyfikowane według klucza tematycznego i topograficznego.
4. Tezki zawierające dokumentację niektórych plenerów i sesji.

5. Teozki grup artystycznych.

6. Kartoteka polskiej rzeźby monumentalnej. Przeważająca część tej dokumentacji składa się z wycinków prasowych poświęconych istniejącym w Polsce pomnikom.

Wycinki prasowe nadsyła Biuro Wycinków Prasowych Glob. Pracownia niestety nie ma możliwości uzyskania wycinków z prasy zagranicznej - co sprawia, że w wysoc niewystarczającym stopniu jest odnotowywana aktywność polskich artystów za granicą.

Katalogi wystaw i zaproszenia na wystawy są nadsyłane przez BWA, galerie, muzea, kluby książki i prasy. Nie wszystkie jednak galerie nadsyłają je regularnie i kompletność tej części dokumentacji jest pod dużym znakiem zapytania. Przyczyną tego jest niewątpliwie brak informacji o istnieniu dokumentacji, brak nawyku dokumentowania działalności galerii lub czasem po prostu nonszalancja w stosunku do tego zagadnienia.

Wyjaśnić należy, że celem Pracowni Plastyki Współczesnej nie jest bynajmniej zebranie pełnej dokumentacji wszystkich zagadnień związanych z plastyką. Jeśli istnieją gdziekolwiek archiwa dotyczące jednej tylko galerii czy tematu, to wystarczałyby całkowicie informacja o istnieniu takiego archiwum, strukturze i zakresie jego zbiorów, dostępności itp.

Wówczas po prostu wiadomo, gdzie szukać potrzebnych informacji. Błędem byłaby zresztą centralizacja dokumentacji, gdyż placówki wyspecjalizowane w jednym tylko temacie (np. wzornictwo przemysłowe) robią to lepiej i zbiory ich są zazwyczaj dokładniejsze. Cenną pomocą mógłby tu być przewodnik po wszystkich istniejących obecnie ośrodkach, zbiorach i archiwach dokumentacyjnych dotyczących plastyki. Głównym jednak przedmiotem zainteresowania Pracowni Plastyki Współczesnej jest możliwie kompletna dokumentacja twórczości polskich artystów plastyków.

Dużym problemem w kompletowaniu zbiorów jest brak w obiegu społecznym informacji o istnieniu takiej placówki. Przeważająca część artystów plastyków, a więc osób pozornie najbardziej zainteresowanych dokumentacją (od której zależy przecież późniejszy kształt słowników i wydawnictw o sztuce) nie wie nic o istnieniu Pracowni Plastyki Współczesnej i prowadzonej przez nią działalności dokumentującej twórczość artystów (w Informatorze ZG ZPAP, który dociera do około 8,5 tys. artystów plastyków, został w grudniu 1980 r. zamieszczony tekst o zbiorach Pracowni Plastyki Współczesnej z apelem o nadsyłanie i uzupełnianie dokumentacji;

na apel ten odpowiedziało zaledwie ok. 30 osób - na około 10-12 tys. aktualnie działających artystów).

Brak rozpowszechnionej informacji o istniejącej dokumentacji, brak nawyku dokumentowania jest przyczyną rozpraszania dużej części cennych archiwaliów, związanych z historią polskiej sztuki. Domowe archiwa, gromadzone nieraz całymi latami, zawierające katalogi wystaw, fotografie, korespondencję - niejednokrotnie po śmierci artysty ulegają rozproszeniu i zniszczeniu. Przyczyny tego są różne - czasem jest to brak zainteresowania ze strony muzeów, czasem po prostu mały metraż mieszkań. Natomiast Pracownia Plastyki Współczesnej Instytutu Sztuki PAN nie dysponuje środkami, etatami i możliwościami zabezpieczenia takich archiwów. Dokumentacją zajmuje się jeden (!) pracownik, problemem jest brak miejsca.

Dokumentacja prowadzona przez muzea okręgowe boryka się z identycznymi problemami - brak etatów, pieniędzy i miejsca. Jednocześnie wiele galerii sztuki czy Biur Wystaw Artystycznych zakłada własne archiwa, związane przede wszystkim z ich działalnością. Kłopotem dla nich jest z kolei brak wykwalifikowanych pracowników mogących klasyfikować, porządkować i tworzyć przejrzyste struktury z napływających materiałów. Praca ta niejednokrotnie wiąże się z prowadzeniem rozległej korespondencji i wymiany dokumentów z galeriami czy innymi placówkami, prowadzącymi działalność o podobnym programie artystycznym.

Tego rodzaju pracę mogliby z powodzeniem wykonywać absolwenci bibliotekoznawstwa, z racji wyniesionych ze studiów umiejętności klasyfikacji, gromadzenia, przechowywania dokumentów i tworzenia struktur. Jednocześnie ich przewaga nad absolwentami wydziałów historii sztuki polega na braku odruchu natychmiastowego wartościowania i oceniania napływających dokumentów. Odruch ten, plus niechęć do zajmowania się żmudną pracą dokumentacyjną sprawiają, że kształt archiwów, tworzonych w galeriach sztuki przez historyków sztuki bądź krytyków - bywa - najogólniej mówiąc, dość oryginalny - jeśli brać pod uwagę wymogi, jakie są stawiane sprawnemu i kompletnemu archiwum.

Od trzech lat Pracownia Plastyki Współczesnej prowadzi praktyki wakacyjne dla studentów bibliotekoznawstwa UW. Praktyki te cieszyły się, jak dotąd, zainteresowaniem ze strony studentów. Program trzytygodniowych praktyk obejmował poznanie struktury zbiorów, porządkowanie i klasyfikację dokumentów, wizyty w war-

szawskich galeriach i muzeach oraz w ośrodkach prowadzących podobną dokumentację.

Uwagi poczynione w trakcie tych praktyk, jak i również spostrzeżenia o dokumentowaniu plastyki w galeriach i muzeach skłaniają do wniosku, że celowe byłoby wprowadzenie specjalizacji w zakresie dokumentacji plastyki (również teatru, filmu, muzyki etc.) na wyższych latach studiów bibliotekoznawstwa.

Wprowadzenie takiej specjalizacji pozwoliłoby zapoznać studentów z problematyką teoretyczną i wszystkimi zagadnieniami związanymi ze specyfiką i odmiennością rejestrowania i dokumentowania plastyki oraz z praktyczną stroną zagadnienia.

W wielu bibliotekach istnieją już działy tzw. dokumentów życia społecznego, gromadzące właśnie katalogi wystaw, programy teatralne itp. Jednocześnie do chwili obecnej biblioteki, a przynajmniej ich większość, nie opracowały takich sposobów gromadzenia, klasyfikacji i przechowywania tych dokumentów, by korzystanie z nich było łatwe, a zbiory ich w miarę kompletne.

W tej sytuacji doświadczenia Pracowni Plastyki Współczesnej (i innych pracowni Instytutu Sztuki) mogłyby być pomocne do wypracowania metod pracy bibliotecznych działów dokumentów życia społecznego. Często bowiem w za małym stopniu uwzględnia się odmienność i specyfikę tych dokumentów, a nieco mechaniczne przeniesienie metod pracy z zakresu gromadzenia i opracowywania druków zwartych czyni czasem zbiory martwymi.

W niektórych bibliotekach w katalogu alfabetycznym pod hasłem "katalog wystawy..." znajduje się kilka tysięcy kart, skutecznie uniemożliwiając znalezienie właściwej.

Z kolei zasady klasyfikacji układu dziesiętnego nie są wystarczająco elastyczne i przejrzyste - by tworzyć struktury, w których łatwo dotrzeć do materiałów rejestrujących nowe i często bardzo efemeryczne zjawiska w plastyce. Problemem jest wreszcie brak jednoznacznych zasad opisu i klasyfikacji (bibliotekarskiej) tych zjawisk - jak sztuka video, happening etc.

Odmienność dokumentacji plastyki - poza koniecznością bezpośredniego uczestnictwa w życiu artystycznym - polega również na aktywnym wyszukiwaniu informacji. Do pomyslenia jest sytuacja, w której dokumentalista sam "produkuje" informacje - nagrywając wywiad z artystą, fotografując prace, rejestrując na kasecie video happening. Ta różnorodność formy dokumentów (wycinek prasowy, katalog wystawy, fotografia, kaseca magnetofonowa czy video) jest

problemem, który należy rozwiązać, jeśli dokumentacja plastyki ma być kompletna. Gromadzenie bowiem wyłącznie samych katalogów wystaw przez biblioteki wynika raczej z przyzwyczajenia i odruchu zbieractwa niż z chęci zebrania kompletnej dokumentacji plastyki. Wydaje się być celowe wykorzystanie doświadczeń Pracowni Plastyki Współczesnej i innych ośrodków dokumentacji plastyki - dla poszerzenia wiedzy studentów bibliotekoznawstwa. W proponowanych zajęciach powinni uczestniczyć krytycy sztuki, pracownicy wybranych galerii i muzeów oraz artyści.

Absolwenci bibliotekoznawstwa z ukończoną specjalizacją w zakresie dokumentacji plastyki mogliby znaleźć pracę w wielu już istniejących i powstających galeriach sztuki, działach dokumentacji w muzeach itp. Jednocześnie taka specjalizacja mogłaby wnieść wiele nowego do pracy istniejących w bibliotekach działów dokumentów życia społecznego.